

کتابخانه‌ها و مراکز اسناد تاریخی و کتب خطی در لیبی

الف - کتابخانه‌های عمومی

۱. کتابخانه اوقاف طرابلس: اساس این کتابخانه، موقوفه مصطفی کاتب است که در سده هیجدهم تشکیل شده است. هم‌اکنون ۱۲۸۰ کتاب و رساله خطی در این کتابخانه نگهداری می‌شود. این کتابخانه به مرکز جهاد لیبیائی‌ها ملحق شده و بزرگترین مجموعه کتب خطی در این کشور را بوجود آورده است.
۲. کتابخانه مرکزی دانشگاه قاریونس: حدود ۲۰۰۰ کتاب و رساله خطی دارد و برخی از دست‌نوشته‌های آن بسیار نفیس و نادر است.
۳. شعبه اسناد و مخطوطات مرکز مطالعات تاریخی جهاد لیبیائی‌ها: ۲۵۵ کتاب خطی و ۱۵۰۰ تصویر کتاب خطی دارد. این مرکز از مراکز مهم تحقیقاتی لیبی در زمینه مطالعات تاریخی و فرهنگی است.
۴. کتابخانه طبقه: این کتابخانه - که در ۲۰۰ کیلومتری جنوب غربی طرابلس است - ۱۵۰ کتاب خطی دارد.
۵. کتابخانه مرکزی دانشکده علوم دانشگاه فاتح (بزرگترین دانشگاه لیبی در طرابلس)
۶. کتابخانه دانشکده ادبیات شهر سبها
۷. شعبه مرکز جهاد لیبیائی‌ها در شهر غدامس
۸. بخش اسناد و مخطوطات طرح شهر قدیمی طرابلس: بافت قدیمی طرابلس در چارچوب طرح حفظ میراث فرهنگی مورد توجه دولت لیبی است. سازمان طرح حفظ آثار شهر قدیمی،

یک آرشیو و بخش اسناد و کتب خطی دارد.

۹. شعبه اسناد و مخطوطات سازمان میراث فرهنگی لیبی: بیشتر شامل اسناد محاکم شرعی است که در شناخت احوال اجتماعی مردم طرابلس در دوره عثمانی و حاکمیت استعمار ایتالیا، بسیار ارزنده است.

۱۰. کتابخانه دانشکده الدعوة الاسلامیه: بیش از ۵۰۰ کتاب خطی اصلی و تصویری در علوم مختلف دارد. فهرست برخی از کتب خطی این کتابخانه تهیه شده است.

۱۱. کتابخانه اوقاف دانشگاه سیدی عبدالسلام الاسمری: الاسمری از عرفا و اقطاب صوفیه لیبی است و مرقد او کانون فرهنگی و علمی در شهر زلیطن است. بزرگان این شهر نقش مهمی در حیات فرهنگی و علمی کشور داشته‌اند.

۱۲. کتابخانه زاویه الزروق: الزروق از سلسله جنبانان طریقه‌های صوفیه در لیبی و شمال آفریقا است و زاویه وی مرکز نشر علوم و معارف اسلامی در صحرای بزرگ آفریقا بوده است. نسخه‌های خطی این کتابخانه در زمینه عرفان و اخلاق و معارف اسلامی است.

۱۳. کتابخانه زاویه جغبوب

۱۴. کتابخانه زاویه اولاد سهیل

۱۵. کتابخانه زاویه الجعرانی

۱۶. کتابخانه زاویه المحجوب

۱۷. کتابخانه اوقاف بنغازی

ب - کتابخانه‌های شخصی

۱. کتابخانه استاد علی مصطفی المصراتی: وی از شخصیت‌های فرهنگی و علمی لیبی است که در زمینه‌های تاریخی و فرهنگی آثار مکتوب و ارزنده‌ای دارد و کتابخانه شخصی وی پر از کتابها و رساله‌های خطی است.

۲. کتابخانه آل منیع: ۲۰۰ کتاب خطی دارد.

۳. کتابخانه محمدالنعاس: ۱۵۰ نسخه خطی دارد.

۴. کتابخانه ضوی در شهر غدامس: ۴۰۰ کتاب خطی در علوم مختلف دارد.

۵. کتابخانه مختار بن یونس، پژوهشگر معروف لیبی.

● کتابخانه‌ها و مراکز اسناد تاریخی و کتب خطی در لیبی

۶. کتابخانه زایوه ابو ماضی: این کتابخانه در اختیار اولاد عبدالنبی الاصرر است.

۷. کتابخانه احمد النائب: به کتابخانه اوقاف طرابلس منضم شد.

۸. کتابخانه مصطفی الخوجه: به کتابخانه اوقاف طرابلس ملحق شد.

فهرست‌ها

تهیه فهرست کتب خطی در لیبی از سه دهه اخیر آغاز شده و هنوز ادامه دارد. مهمترین

فهرست‌های موجود درباره کتب و رساله‌های خطی لیبی به شرح زیر است:

۱. فهرست کتب خطی دانشگاه قاریونس: در جلد اول - که مربوط به قرآن و علوم قرآنی است -

۶۷۱ کتاب خطی فهرست شده است و جلد دوم با عنوان علوم اسلامی، شامل فهرست ۷۹۵

کتاب خطی است. این دو جلد به کوشش استاد فرج شمیمس تهیه شده است.

۲. فهرست کتب خطی مرکز جهاد لیبایی‌ها: استاد ابراهیم سالم الشریف فهرست‌های کتابخانه

مرکز جهاد لیبایی‌ها را تهیه کرده که جلد اول آن در زمینه علوم اسلامی چاپ شده است و بقیه

فهرست‌ها در آینده منتشر خواهد شد.

۳. فهرست کتب کتابخانه غدامس: استاد بشیر یوشع این فهرست را در زمینه علوم دینی و تاریخ

نوشته است.

۴. فهرست کتب خطی علمی در کتابخانه‌های لیبی: استاد عمار جحیدر این فهرست را تهیه کرده

است.

شبه‌کتابخانه‌های انسانی و مطالعات فرهنگی

۵. فهرست کتابخانه دانشکده الدعوة الاسلامیه

در زمینه معرفی کتب خطی گزارشها و مقالاتی نیز تهیه شده ولی برخی از آنها هنوز به

چاپ نرسیده است. برخی از این مقالات به شرح زیر است:

● التوبخی، محمد، «جوله فی مخطوطات مکتبه جامعه بنغازی»، نوامبر ۱۹۷۵.

● الجراری، محمد الطاهر، «معلومات عامه عن مرکز دراسه جهاد لیبیین ضد الغزو الایطالی»،

طرابلس ۱۹۸۳.

● ابوشویرب، عبدالکریم، «مخطوطات عن الطب و الصيدله العربیه، فی مکتبه الاوقاف

بطرابلس»، مجله الثقافة العربیه، ش ۷، سال هفتم، ژوئیه ۱۹۸۰، ص ۱۱۷-۱۲۶ و ش ۸، سال

هفتم، اوت ۱۹۸۰، ص ۸-۱۱۱.

ویژگیهای عمومی کتب خطی در لیبی

۱. بسیاری از آنها هنوز به چاپ نرسیده و درباره آنها تحقیقات کافی نشده است. نبود پژوهشگران کاردان و دلسوز مانع از بهره‌برداری از این کتب خطی شده است.
۲. هنوز فهرست کاملی از کتابها و مقاله‌ها و رساله‌های خطی موجود در لیبی تهیه نشده است.
۳. بسیاری از کتابهای خطی لیبی در کتابخانه‌های شخصی است و به دلایل گوناگون در کتابخانه‌های ملی گردآوری نشده و این کتابخانه‌ها هنوز به طور کامل شناسایی نشده‌اند.
۴. کتابخانه دانشگاه قاریونس کتابهای کمیاب و با ارزش دارد که برخی از آنها متعلق به سده ششم و هفتم هجری است.
۵. بیشتر کتابهای خطی به چهار خط مغربی، مشرقی، نسخ و مشرقی مخلوط نوشته شده است.
۶. بیشتر کتابهای خطی در لیبی درباره موضوعات اسلامی و مذهبی بویژه در زمینه حدیث، سیره نبوی و عرفان و تصوف است.

آسیب‌ها و تهدیدها

میراث فرهنگی مردم لیبی در طول تاریخ بر اثر جنگها و آشوبها آسیب دیده و یا از بین رفته است. برای نمونه:

۱. استعمار ایتالیا کتابخانه غنی زاویه جغیوب را منهدم کرد و آثار آن را به آتش کشید.
 ۲. استعمار ایتالیا در پی حملاتش به مساجد و تکایای طریقت‌های صوفیه - که کانون بسیج مجاهدان بود - به کتابخانه‌ها و موقوفات آن آسیب جدی رساند.
 ۳. ایتالیا هنگام تسخیر طرابلس در سال ۱۹۱۱م بسیاری از اسناد کاخ السرای الحمراء را نابود کرد و به دریا ریخت.
 ۴. در حمله اسپانیا به طرابلس در سال ۱۵۱۰ م بسیاری از مراکز علمی و مذهبی و کتابها و رساله‌ها نابود شد و یا آسیب دید.
 ۵. در زمان حکومت عثمانیها بر لیبی، بسیاری از اسناد و کتابهای این دیار به اسلامبول، پایتخت عثمانی منتقل شد.
 ۶. هنگام تسلط عبیدیها بر لیبی بسیاری از اسناد و کتب دوران رستمی‌ها از بین رفت.
- علاوه بر این عوامل تاریخی بسیاری از کتب و آثار خطی این سرزمین بر اثر عوامل

● کتابخانه‌ها و مراکز اسناد تاریخی و کتب خطی در لیبی

محیطی مانند باران و آتش‌سوزی از بین رفته است. به عنوان نمونه، کتابخانهٔ ارزشمند اسماعیل کمالی توسط همسرش به آتش کشیده شد.

بسیاری از کتب خطی مورد پژوهش قرار نگرفته و به چاپ نرسیده است. در تاریخ معاصر، بویژه در دوران انقلاب فرهنگی لیبی بسیاری از آثار دوران حاکمیت سنوسیه‌ها و از جمله کتابهای خطی آسیب جدی دیده و یا نابود شده است.

پروشکاه علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی